

MAGYAR századok

A Magyar Századok kötetei

Kristó Gyula: A 11. század története

Makk Ferenc: A 12. század története

Almásy Tibor: A 13. század története

Bertényi Iván: A 14. század története

Draskóczy István: A 15. század története

Pálffy Géza: A 16. század története

Ágoston Gábor–Oborni Teréz: A 17. század története

Ifj. Barta János: A 18. század története

Csorba László: A 19. század története

Gergely Jenő–Izsák Lajos: A 20. század története

tek, királyi jogokat gyakoroltak. Hizlalták birtokaikat, családtagjaikat pozíciókba rakták. A harácsoló Gutkeled, a Kán, a Geregye famíliák után már új arisztokrácia asziszisztál az Árpádok hanyatlásához, a Kőszegiek, a Csákok, az Abák, a Borsák, a Babonicsok, Szubicsok, a Frangepánok. A romlás és épülés századában a gazdaság erősödött, a királyi hatalom gyengült. A Szent István-i államszervezet megújításra várt. De letört „az utolsó aranyágacska, amely Szent István törzsekből kisarjadt” (az Akos nembeli István országbíráj idézve), a bárók megfékezésére egy 12 éves fiúcska indult el Zágrárból, bizonyos Caroberto. Őt majd Károly Róbert néven jegyzik a krónikások.

Trónkövetelők és -viszályok, gyilkosságok és torzsalkodások után a 14. század az Anjouké. Temesváron és Visegrádon, Zólyomban és Diósgyőrött királyi palota épül. A Képes krónika összefoglalja a magyarok eddigi történetét (aztán az 1330. év leírásánál mondat közben megszakad, ki tudja, miért...). A kül- és belháborúk dacára – kereskedünk. Megjelennek a városokban a patrícius-polgárok. Miskolc négy esküdtje közül az egyik kovács, a másik szabó (1376). A felemelkedés és a lesüllyedés lehetősége új mozgástereket és magatartásokat igényelt. A céhek rangot szereztek. Pozsonyban a céhmesterek ellenőrzik a piacra kerülő húsok frissességét.

„Boldog lehetsz, szerencsés Magyarország!” – írta le a ritka mondatot Hagymássy Bálint költő. Magyarország a 15. században hárommillió körüli lakost számlál, átlag tíz lakos jut egy négyzetkilométerre, Buda és Pest lakossága 25 ezer fő, a következő legnagyobb város Brassó (8000-9000 lakos), majd Szeged, Kassa, talán Debrecen 7000-7000 lélekkel. Ötezer lakosa lehet Nagyszében, Kolozsvár, Pozsony, Zágráb városoknak. Zsigmond király összeírta az ingatlanokat Pest-Budán. 967 házban 1352 szoba, 3276 kamra, 742 bolt, 627 pince s 4705 istálló volt lajstromozható (vagyis hát ez utóbbiból volt a legtöbb!). A budai Vár házaiban máig látható ülőfülkék nem a testőrök, katonák ké-

nyelmét szolgálták: valószínűleg ott ismerkedtek a borkultúrával a betérők.

Már emeletes kőházakat építettek, némely utcákat kikövezték, néhol csatornát létesítettek. A mészárosok csak a Duna partján vághatták le az állatokat. A szemetet időnként elszállították.

Az arisztokrácia egyre inkább külön kasztnak érezte magát, de a jobbágyok között is megindult a differenciálódás. A bortermelők, az állattartók és az iparosok meggazdagodtak.

Mátyás budai palotájának vörös márvány Pallas-kútjából ünnepeken bor szőköt. Az országot Európa jelentős államai közé sorolták.

Mohács után minden összeomlott. Még el sem temették Pálóczy Antalt, a keselyű Perényi Péter máris lecsapott birtokaira. A török és a német közt számosan kezdtek saját zsebre dolgozni. Például: a trónra önjelölt Perényi, a Gárdonyi által méltatlanul feldicsért, ugyancsak uralkodásra törő Török Bálint. (Perényi a Habsburgok börtönébe kerül, Török Bálint és társa, Majláth a Héttoronyba.) Árulások és átállások, bosszúk és zsarolások szabdálják a 16. század (amúgy is sebhelyes) arcát. Zrínyi, a későbbi szigetvári hős János testvérel együtt királyi felkérésre orgyilkosként véggez az áruló Hans Katzianerrel, Ferdinánd egykor sikeres hadvezérével. Fráter Györgyöt Castaldo császári generális katonái szurkálják halálra az alvinci kastélyban.

Ugyanakkor ez az időszak a „vállalkozások első aranykorának”. Jól fizet a marhatenyésztés és -kereskedelem. Némely megyék meggazdagodnak. Magyarországon mintegy 80 ezer nemes él, ez a népesség 2,5 százaléka. Arányuk csak Lengyelországban magasabb.

A 17. század az első kontinentális háború kora. A Habsburg-örökösödési és az oszmán-török küzdelmekben, a járványokban Európa rengeteg halottat veszít. A másfél milliónál több csehből alig egymillió marad, a Német Birodalom népessége 16 millióról talán tízre csökken. A hadak nyomában járvány, éhínség. „Nem is mondhatom, miféle kurvázkodás, falás és vedelés folyik mindenfelé” a német hadseregben – írja a szemtanú. A Flandriában harcoló spanyol sereggel együtt vonuló nők aránya 28 százalék. Nagy részük prostitúált.

Ennek dacára a „magyar romlás századának” mondott időszakot aránylag jól éljük túl. A hadi pusztítások ellenére – szemben a korábbi becslésekkel – szerény népességgyarapodással zártuk a másfél száz éves török hódoltságot (3,3 millióról cca 4 millióra).

A 16. században beköszöntött „kis jégkorszak” után megenyhült az idő. A Balaton vízszintje megemelkedett, négy méterrel volt magasabb a jelenleginél. Eltűnt a végvárak közötti, megműveletlen senki földje, a megerősített udvarházak helyett palotákat építettek, bejött a barokk. Iskolákat alapítanak. Nagyobbat mozdult Magyarország a 17. században, mint Európa.

A hierarchia csúcsán a hazai arisztokrácia áll két hercegi családdal az élen (Esterházy, Batthyány), 84 grófi, 69 bárói család, mindösszesen mintegy ezer főnemes. A birodalmi kékvérűek – akik itt kaptak a csá-

magyaros ruhában jártak, a vármegyei életben szerepeltek. A „labancok” Bécsben tartottak házat, parókat hordtak, külhonból nősültek, katonai vagy hivatalnoki karriert futottak be.

szártól birtokot – nem élnek Magyarországon. A Bécsben lakó Trauthson herceg például soha nem látta itteni földjeit, csupán évi 50-60 hordónyi aszúborot szállíttatott pincéjébe. A birtokok irányítását fizetett alkalmazottak végezték. A korrallal haladó manufaktúrákat is működtettek.

A konzervatívok ezeket megvetették. Orczy Lőrinc például így:

„Illik-e magyarhoz csalfa kereskedés, Mivel ebből jöhet erkölcsvetemedés.”

Azok az arisztokraták, akik Rákóczi hűségén voltak, általában itthon maradtak,

Ugyanakkor az arisztokrácia felhígult. Erdélyben Apor Péter ekként dohog: „ma sok báró vagyon Erdélyben, az kik nem-hogy hintóra s aranyos kardra fizetnének, hanem két-három rongyos szolgálval alig koszognak...” Atyja testvére – folytatta –, gróf Apor István méltósággal viselte a grófságot. Ezüsttányérra volt 88, „aranykalánnal” terítettek, s oly bőven főztek, hogy a sok maradékot tálastul adták az agaraknak, kopóknak...

II. József népszámlálása Magyarországon, Erdélyben és Horvátországon

mégis 600 várost sorol, 1,6 millió lakossal. Az újraegyesített országban 9 milliónál is többen élnek. Magyarországon százezer ház áll, Erdélyben 250 ezer, Horvátországban 83 ezer. A legfontosabb város Pozsony (országgyűlés, koronázás), a legnagyobb Debrecen (30 ezer lakos).

A legsikeresebb magyar század a 19., amely a Szabadság, Egyenlőség, Testvériségtől eljut a valódi polgári berendezkedésig. Hogy vannak benne visszaesések, természetes. II. József halála után 11 évvel visszamenőleg vizsgálja meg a cenzor a Kalapos király és II. Lipót idején kiadott sajtótermékeket, s közülük két és fél ezret utólag (!) betilt.

A politika úri mesterségnek (s még nem huncutságnak!) számított. A nemesség a helyi közéletben lubickolt. Petőfinek írja Teleki Sándor, hogy amikor guberniumi állását otthagyta, s elindult a pár napi gyalogjárásra lévő Koltóra, az útközbeni szakadatlan meghívások miatt csak fél év múlva érkezett haza!

A század derekán Deák Ferenc már eladja kehidai birtokát, s felköltözik Pestre, az Angol Királyné nevű szállodába, itt él, pipál, politizál, adomázik, fogadja barátait. Más lett az élet.

Az akklimatizáció jegyében a Bach-huszárokat rendeletileg díszmagyarba öltöztették, melynek mentéjét kétfejű sasos gombok fogták össze (hogy takarjon valamit).

A századvég operabálján aztán együtt vidgad herceg Odeschalchi Gyula '48-49-es „nemzetőri főhadnagy” és Edelsheim-Gyulai Lipót báró, aki 1849-ben a Pestet megszálló Windischgrätz főhadnagya volt. És mindketten büszkék a múltjukra.

Hihetnénk, hogy a 20. századról keveset kell mondani, hisz pora itt van még a cipőnk sarkán, ki többet, ki kevesebbet közvetlenül s rövid perspektívából is megtapasztalt belőle. De tudjuk-e, hogy 1917-re Magyarországon világhírlírást terveztek (csak aztán közbelőtt Gavrilo Princip), vagy hogy a „lukas zászló”, '56 szimbóluma nem akkor tűnt fel először a pesti utcán, hanem 1917 őszén, amikor a koronás címet vágták ki belőle az őszirózsások. Úgy volt ez tehát „haladó hagyomány”, hogy nem is tudunk róla...

Éz a legtragikusabb század – mondják egyes történészek. Vesztett háborúk, elvesztett békék, méltó hősök méltatlan bukásai, diktatúrák, forradalmak és ellenforradalmak teszik érzékennyé a túlélőt. Károlyi és Tisza István szobrát a napi politika használja, egy újabb rendszerváltás további magyar századokat ígér.

A sorozat folytatódik...